

WILLIAM C. CHITTICK

İLÂHÎ
AŞK

*Nefes Yayınevi
10. yıl özel yayını*

NEFES

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ (SEYYİD HÜSEYİN NASR)	11
KISALTMALAR	16
GİRİŞ.....	17

BÖLÜM 1: AŞKIN MENŞEİ

1. TEOLOJİK BAĞLAM.....	41
İslâmî Dünya Görüşü.....	43
Sevgiye İlişkin İki Ayet.....	48
Tevhîd.....	51
Zât ve Sıfatlar.....	55
Birbirini Tamamlayan İsimler.....	60
Rahmet ve Merhamet.....	64
Ezelî Aşk.....	73
Hakikat-i Muhammediyye.....	77
2. AŞKIN HİKÂYESİ	83
Elest Ahdi	85
İlâhî Emânet	92
Âdem'in Yaratılışı.....	96
Toprağın Faziletleri	105
Cennetten Yeryüzüne İnişin Hikmeti	113
İnsanın Günahkârlığı.....	118
İblis'in Rolü	127
İki Arada Bir Yerde.....	132
İlâhî Mağfiret.....	140
3. SPİRİTÜEL PSİKOLOJİ	151
İnsan Mikrokozmosu	154
İnsânî Latîfenin İsimleri.....	156
Kalbin Halden Hâle Geçişİ.....	165
Kalbin Görmesi.....	171
Emreden Nefis	177
Kendini Beğenmişlik.....	183
Nefsin Yükseliş Mertebeleri.....	189

BÖLÜM 2: AŞKIN HAYÂTI

4. ARAYIŞ	197
Mi'râc.....	198
Tevhidi Amele Dökmek.....	203
Yolculuğun Aşamaları.....	212
Himmat, Taleb, Buluş.....	226
Mürîd ve Murâd.....	236
5. YOL	247
Din.....	248
Îlâhî Sûret Üzere Yaratılmanın Güzelliği.....	255
İhsân	266
Şeriat, Tarîkat, Hakîkat	271
Bilgi ve Öğrenim.....	281
Hakk'ı Tanımak.....	285
6. YOLCUNUN HÂLLERİ.....	293
Mârifet ve Aşk.....	295
Zikrin Hayâtı	300
Değişen Hâller	308
Fark ve Cem'	315
Fenâ ve Bekâ	319
Rû'yetullah.....	322

BÖLÜM 3: AŞKIN MAKSADI

7. AŞKIN HAKÎKATİ.....	335
Felsefede Aşk.....	335
Tasavvufun Erken Döneminde Aşk	344
Aşkın Tasvirleri.....	351
Aşk Tarafından Seçilme	363
Aşka Dönük İşâretler	370
Aşkın Mertebeleri.....	381
İnsanın Dostluğu.....	392
8. AŞKIN IZTIRÂBI.....	403
Ayrılık ve Kavuşma	403
Âdem'in İbtîlâları.....	411
Peygamberlerin Mihneti.....	419
Tâbi Olma Yolu.....	431
Ölümdeki Hayat	436
Neşenin Anası	444

9. TEVHÎDİN GERÇEKLEŐTİRİLMESİ.....	449
Fakirliđi Tanımak	451
Kıskançlık Kılıcı	466
Aşkın Birliđi.....	487
Tevhîdde Hiçlik	496
BİBLİYOGRAFYA.....	513
ÂYET DİZİNİ.....	521
GENEL DİZİN	527

ÖNSÖZ

*Mutrîb-ı aşk aceb sâz u nevâyî dâred
Nakş-ı her nağme ki zed râh be-câyî dâred
Âlem ez nâle-i uşşâk me-bâdâ hâlî
Ki hûş âheng u ferah-bahş hevâyî dâred*

Aşkî terennüm edenin ne acâyip sazı, sesi vardır.
Her yaptığı nağmenin başka bir yere götüren yolu vardır.
Âlem aslâ boş kalmasin âşıkların feryâdından!
Onun hoş âhengi ve ferahlık veren edâsı vardır.

Hâfız-ı Şîrâzî

Âşık olmamış birisi aşka ilişkin yazabilir mi? Bu soruya başka bir soruyla cevap verilebilir: Hiç âşık olmamış bir kimse var mıdır? Gerçekten de âşık olmamış birisi aşk üzerine etkileyici bir şey yazamaz fakat yazılanın aşkın hakîkatine ilişkin bir şey olması için yazan kişinin aşkın ilk safhasını aşmış olması gerekir ki bu ilk safha insanın kendisini sevmesidir. İnsan, kendisinin başkalarından farklı olduğunu ayırt ettiği andan itibâren kendini sevmeye başlar. Şu veya bu nedenden dolayı “kendilerinden nefret eden” her erkek ve kadın bile içlerindeki bu unsura bağlanır ve onu “severler”. Ancak mâneviyât sâhibi kimse için kendilerinden –ya da daha açık bir ifâdeyle düşük düzeyli kendilikten veya nefisten– nefret etme, kendilerinin ötesinde bulunana ve nihâyetinde Allah aşkına doğru uzanan ilk aşamadır ve bu, insan farkında olsa da olmasa da zâten O’nun yarattıklarının kalbinde bulunan bir şeydir. İslâm mâneviyâtındaki tahakkuk süreci, kişinin âşık olduğu her ne ise onun sürekli büyüyüp genişleyen dâiresinin ilâhî olanın kıyılarına ulaştığının farkına varmasını ve Allah aşkını gerçekleştirmesini içerir. Dahası insan, yalnızca bu aşkın hakîkî aşk bunun dışındakilerin ise mecâzî aşk olduğunu fark eder. Yine fark eder ki mecazî aşk, Dante’nin İlâhî Komedyası’nın sonundaki sözleriyle “güneşi ve yıldızları hareket ettiren” hakîkî aşkın bir yansımasından ibârettir.

Aşkları başka “varoluş kıyısına” erişmiş ve Allah aşkını deneyimlemiş olanların hepsi bunu yazıya dökmemiştir. Ancak böyle yapmış olanlar, Allah’ın bizzât kendisinin sevdiği mahlûkâtına duydukları aşktan ötürü bunu ifâde etmeye girişmişlerdir. Bu yazarların böylesine yüce bir aşkı yazıya dökmekten amaçları herhangi bir dünyevî sonuç değil başkalarını mâşukun âlemine yöneltmek olmuştur. Aşk ve güzellik kendi aslî âleminde iç içe geçip birleşmiş olduğu için insanî düzlemde bizim deneyimlediğimiz kavuşmalar da böyledir ve ister şiirde ister düzyazıda olsun onların sergilenmesi çoğu zaman güzelliğin muazzam ifâdesiyle birleştirilmiştir.

İslâm mâneviyâtı, Kur’ân ve hadiste gördüğümüz üzere aslî bilgiyle iç içe geçmiş olan aşk ile yoğrulmuştur. İslâm’ın “Aşk İmanlıları” (*fedeli d’amore*), aşk ve bilginin spiritüel düzlemde birbirini tamamladığını bıkıp usanmadan vurgulamışlardır. Allah’ı sevmek O’nu bilmektir. İnsan bilmediğini nasıl sevebilir ki? Ve Allah aynı zamanda mutlak hakîktir. O’nun isimlerinden birisi el-Vedûd ya da sevgidir, dolayısıyla insan sevmedikçe O’nu bilemez. O hem aşktır hem de bütün aşkın kaynağıdır. Sûfîler hakîkî aşkla mecâzî aşkı genellikle birbirinden ayırırlar fakat mecâzî aşk bile Allah’ı arzu edenler için yalnızca O’na âit olan yüce aşka götüren bir merdivenden başka bir şey değildir. İsâ peygamberin Allah’ı ve komşuları sevmeye yönelik yüce emri de sûfîlerin bakış açısıyla birbirinden farklı iki sevgiye değil bütün gerçekliğe nüfûz eden tek bir aşka işâret etmektedir. Meşhur bir kudsi hadiste belirtildiği üzere Allah bilinmeyi seven gizli bir hazîne idi (*kenz-i mahfi*), bilinmeyi sevdi ve bilinmek için alemi yarattı. Tasavvuf metinlerinde çok sık yer verilen bu hadis yalnızca bilmekle sevmenin temel birlikteliğini göstermekle kalmayıp aynı zamanda bilgiyle iç içe geçen ilâhî aşkın (*el-hubb*) âlemin yaratılış sebebi olduğunu da göstermektedir.

Bunun da ötesinde, Allah her şeyin mutlak ve nihaî sebebi olduğu için O’nun bize sevgisi daha öncedir ve bizim O’nu sevmemizin sebebi. İslâm’da aşkın anlamının en büyük yorumcularından biri olan Ahmed Gazzâlî *Sevânih* isimli eserinde *yuhubbuhum ve yuhubbûnehû* “O onları sever ve (bu yüzden) onlar da O’nu severler” (Mâide 5:54) şeklindeki iyi bilinen Kur’ân âyetine göre insanın en temel ayrımının, onların Allah’ı sevebilmesi için önce Allah’ın onları sevmesi olduğunu yazar. Arapçadaki “ve” bağlacı, âyetteki hâliyle zımnen “bu

yüzden” anlamı taşımaktadır. Âyet, “onlar Allah’ı sever ve bu yüzden Allah onları sever” dememekte tersine aşkın ilâhî taraftan başladığını söylemektedir. İnsan olmamız bakımından elbette Allah’i sevme irâdemizi göstermeliyiz. Ancak metafizik bakımdan Allah bizi sevmiyorsa biz O’nu sevmeyiz. Kendisine başkaldırdığı ya da emirlerine karşı geldiği için Allah’ın sevmediği kişi kalbinde Allah sevgisini bulamayacaktır, oysa bu sevgi insan olması bakımından herkesin kalbinde mevcuttur fakat bâzı durumlarda gizli ve saklı kalmıştır ya da kişinin kalbi katılaştığı için bunu bilmemektedir.

İslâm üzerine yazılmış birçok Batılı ve modern metnin İslâm dindarlığı ve mâneviyatında aşkın merkezî gerçekliğini, aynı şekilde aşkın günlük İslâmî vecibelerin yerine getirilmesindeki rolü bir yana İslâmî edebiyatın aşka adanan benzersiz zenginliği ile İslâm dini arasındaki ilişkiyi yok saymasının sebebini merak etmemek mümkün değildir. Bu dar bakış açısının [*myopia*], İslâm’ın karşısında Hıristiyanlığı sevgiye dayalı bir din olarak sunmaya çalışan ve yüzyıllardır süregelen polemik de dâhil birçok sebebi vardır. Onlara göre İslâm, yalnızca yargılama ve cezâlandırma Tanrısı olan bir kutsal kavramına sâhiptir ve bu polemigi yürüten kimseler sanki Hıristiyanlıkta cehennem veya âraf, İslâm’da ise rahmet, merhamet veya sevgi hiç yokmuş gibi konuşmaktadırlar.

Bu önemli meseleyi bu önsöz sınırları içerisinde kapsamlı olarak ele almak mümkün değilse de eksiksiz bir din olarak İslâm’ın, sevgi ve bilginin yanı sıra kişinin dinî hayâtında Allah korkusunun önemini vurguladığını söylemek yeterli olacaktır. “Rab korkusu hikmetin başıdır” sözünü söyleyen bir Müslüman değil İncil’de ve aynı söz, neredeyse kelimesi kelimesine Hz. Peygamber’in çok bilinen bir hadîsinde [*re’sü’l-hikmeti mehâfetullah* şeklinde] tekrar edilmiştir. Allah’ı bilmek için O’nu sevmemiz gerekir, O’nu sevmek için de O’ndan korkmalıyız. Allah korkusu, korkunun olumsuz bir duygusal durum olarak alındığı sıradan anlamıyla karıştırılmamalıdır. Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî’nin dediği gibi kişi bir yaratıktan korkunca ondan kaçır fakat yaratıcıdan korkunca O’na doğru koşar. İnsanın nefsinde onu spiritüel yetkinliğe erişmekten alıkoyan bir şey vardır. Bu şey, Allah’ın azameti ve O’nun adâletinin korkusuyla kırılıp ezilmelidir ki böylece nefsin daha yüksek unsurları Allah’ı sevmek için özgür kalabilin. İnsanî bakımdan korkunun, sevginin ve bilginin

bir hiyerarşisi vardır ve yetkinliğe doğru yürüyen nefis bunları birbiri ardınca deneyimlemek zorundadır.

Bu kitap, İngilizcede İslâm mâneviyâtındaki aşk teması üzerine yazılmış en derinlikli ve özgün eserlerden birisidir. Bâzıları bu kitabı yalnızca VI./XII. yüzyıla kadarki kaynaklarla sınırlı olması bakımından eksik bularak eleştirebilir fakat İslâm mâneviyât geleneğinin tarihsel gelişiminin tabiatına ilişkin bilgisizliğe dayanan bu önemsiz îtiraz geçersiz olacaktır. Evet, VI./XII. yüzyıldan sonra birçok Müslüman müellifin aşk üzerine hem şiir hem de düzyazı türünde önemli eserler kaleme aldığı doğrudur fakat bu yüzyıl kendisinden sonra gelecek olanlar için bir dönüm noktası işlevi görmüştür ve üstelik kendini daha erken dönemlerle sınırlamak İslâm mâneviyâtının aşka ilişkin ana öğretilerinden bâzılarını ihmâl etmiş olmak anlamına gelmez.

Ayrıca bu çalışmada yalnızca Arapça ve Farsçadaki düzyazı türü metinler ile ilgilenildiği için, okuyucu şiir türündeki birçok şaheserin aşka ilişkin olmasını göz önünde bulundurarak şiir türü metinlerin neden dolayı hesâba katılmadığını sorabilir. Bunun cevabı, şiirsel gelenek üzerine -Chittick'in sürekli aşkın şarkısını terennüm eden büyük sûfî Mevlânâ Celâleddîn Rûmî hakkında yazdığı oldukça tanınmış çalışması *The Sufi Path of Love* da dâhil olmak üzere- çok sayıda çalışma ve çevirinin zâten mevcut olmasıdır. Buna karşılık düzyazı türünde aşk üzerine yazılmış eserlerin oluşturduğu zengin gelenek Batı'da neredeyse hiç bilinmemektedir. Yazarın Meybudî ve Sem'ânî gibi şahsiyetlerin metinlerinden özenle yaptığı tercümele, İngilizce okuyucuları için şimdiye dek neredeyse hiç bilinmeyen son derece önemli bir edebî dünyanın kapısını aralamaktadır. Yazar, temel aldığı eserlerden yaptığı son derece isâbetli seçkilerin yanı sıra titiz tercümeleri ve konuyu tüm boyutlarıyla sunan çözümlmeleri dolayısıyla da takdîr edilmelidir.

Burada metinleri incelenen sûfî müellifler, ilâhî aşkı başkalarının târifleri üzerinden değil bizzat kendi tecrübelerine dayanarak anlatmışlardır. Herhangi biri çalışmanın yazarının konuları işleyişini okuyunca onun nitelikli araştırmacılıkla sevgiyi birbirine kattığını, bununla kalmayıp metinlerde yer alan konulara derin bir aşkla bağlandığını hisseder. Sonuçta genel olarak İslâm mâneviyâtı üzerine yapılmış çok değerli bir çalışma olduğu kadar tasavvuf alanında aka-

demik birikimin yansıdığı bir başyapıtla karşı karşıyayız: Üzerinden tasavvufun hakîkatine âit bereketin nûru ve râyihası yayılmakta ki o hakîkat her zaman Bir'in ve Bir'in nûrunda yansıyan çokluğun aşkıyla dopdoludur.

Seyyid Hüseyin Nasr
Temmuz 2012
Ramazân 1433

GİRİŞ

Kısa süre önce din çalışmaları alanında Hinduizm uzmanı bir profesör olan eski bir dostumla e-mail yazışmasında bulundum. Sevgi hakkında bir kitap yazdığımdan söz ettim ve bunun üzerine o dostum bana Mevlânâ ile ilgili başka bir çalışma yapıp yapmadığıını sordu. Burada İslâm'ı derslerinde öğreten oldukça bilgili ve fakat İslâm'da sevgi anlayışı üzerine yazan birisinin yalnızca Mevlânâ Celâleddîn Rûmî hakkında konuşacağını tahmîn eden bir akademisyen örneğine sâhibiz. Mevlânâ'nın tarihsel ortamına ilişkin çok az şey bilen ya da hiçbir şey bilmeyen fakat şiirlerinin popüler çevirilerine mâruz kalmış kimseler onun bir Müslüman olduğunu duyduklarında şaşırabilirler. Burada basitçe vurgulamak istediğim nokta pek az kişinin sevgiyi İslâm ile irtibatlandırdığıdır.

Buna karşılık Müslüman halkların tarihlerine ve edebiyatlarına âşinâ olanlar, binlerce Müslüman âlim ve ârifin aşk ile meşgul olduğunu bilir. Aşk, dinin genel karakteri [*ethos*] için o denli merkezîdir ki eğer herhangi bir kelime Kur'ân mesajının tam kalbi olarak anladığım İslâm mâneviyâtını özetleyebilirse bu kuşkusuz aşk olmalıdır. Önceleri bu onuru ilmin hak ettiğini ve oryantalist Franz Rosenthal'ın *Knowledge Triumphant* adlı kitabının başlığında haklı olduğunu düşünürdüm. Şimdi ise aşkın, geleneğin kalbinde yatan Tanrı arayışının tabîatına iletmede çok daha başarılı olduğunu düşünüyorum.

Batıdaki okurların Mevlânâ, Attâr, İbnü'l-Fârız, Yûnus Emre ve Hâfız gibi şâirleri takdîr etmelerinin bir sebebi, bu isimlere âit şiirlerin insanın anlam ve tamamlanma arayışına ilham veren rahmet ve merhameti aktarıyor olmalarıdır. Mevlânâ başta olmak üzere bu şâirlerden bâzıları, gerçek ve hakîkî aşkın yalnızca rahmet ve merhametin nihâî kaynağında bulunabileceğini bize açıkça öğrettiler. Mevlânâ bunu şöyle dile getirmektedir:

În ez inâyethâ şumur ke'z kûy-i aşk âmed zarar
Aşk-ı mecâzî râ guzer ber aşk-ı Hakkest intihâ
Gâzî be-dest-i pûr-ı hod şemşîr-i çûbîn mî-dehed
Tâ û der ân ustâ şeved şemşîr gired der gazâ
Aşkî ki ber insân buved şemşîr-i çûbîn ân buved
Ân aşk bâ-Rahmân şeved çûn âhir âyed ibtilâ
 Aşkın civarından gelen zararı O'nun bir lutfu say!
 Mecâzî aşktan geç, varılacak son Hak aşkıdır, başkası değil!
 Savaşçı kendi çocuğuna önce tahtadan bir kılıç verir,
 Böylece alıhsın da savaş sanatında usta olsun, gerçek kılıç tutsun diye.
 Bir insana âşık olmak da o tahta kılıçtan ibârettir.
 İmtihan sonuna geldiğinde ise o artık Rahmân'a duyulan aşktır.
 (Külliyât 336-38)

Çoğu şâir merâmını böylesine doğrudan dile getirmedi. Onlar hakîkî aşk ile mecâzî aşk arasındaki ayrımı açıklamaya da girişmediler. Çünkü sonunda âşıklar gerçekten kimi sevdiklerini bileceklerdir. Şâirin görevi daha ziyâde aşkı uyandırmak ve onu düşebilecekği yere bırakmaktır.

Müslüman şâirlerin canlı bir kültürde yaşadıklarını aklımızda tutmalıyız. Öğrenimlerinin birçok alanında önemli bir kısmı aşktan söz eden engin Arap edebiyâtı ile tanışmışlardı. Bu şâirler arasında Fars kökenli olanlar, kadîm bir medeniyetin Arapça etkisi altında dönüştürülmüş ve tekrar canlandırılmış dilinin onurlu mîrasçılarıydılar. Elinizdeki çalışmada Farsça kaynakların öne çıkması dolayısıyla şunu hatırlatmakta fayda var: Geçen bin yılda hemen hiç değişmeyen bu dil Hint-Avrupa âilesine âittir ve bu yüzden grameri –Sâmî dil âilesinde İbrânicenin kız kardeşi olan– Arapçadan daha çok İngilizceye yakındır. Dilbilimciler, Orta ve Eski Farsçadan ayırmak için bu dile Yeni Farsça derler. Günümüzde İngilizce konuşanların çoğu bu dile *Farsi* demektedir fakat bu Almancaya *Deutsch*, Japoncaya *Nihongo* demek gibi bir şeydir. Yeni Farsça, Orta Farsçadan çeşitli şekillerde farklılaşır. Bu farklar içerisinde en kayda değer olanı, Yeni Farsçanın kelimelerinin yarısını Arapçadan alması ve Arap alfabesini kullanıyor olmasıdır.

İslâmî dönemlerde ortaya çıkan Farsçada büyümlü bir şey vardır. Bu dil, âdetâ kendisini konuşanları şâirâne bir biçimde ifâdeye dâvet ediyormuş gibidir. Öyle ki –bugün bile– anadili Farsça olup da hiç beyit yazmayı denememiş kimse bulunabilir mi diye kuşku duyarım. Bir yerde “Arapça Allah'ın, Farsça ise meleklerin dilidir” şeklinde bir de-

yiş duymuştum. Arapça olağan dışı bir güzelliğe sâhiptir ve özellikle Kur'ân'da muhteşem bir mükemmelliği vardır. Fakat Arapçada Allah hakkında konuşmak O'nu oldukça uzak bir yere koyar ve O'nun içkin [*immanent*] yönünden çok aşkın [*transcendent*] yönünü vurgular. Buna karşılık Farsça, Allah'ın güzelliğini meleklerin kanatları üzerinde dünyaya çeker. XI. yüzyılda çiçeklenmeye duran Fars şiiri, bu meleklerle özgü varoluşla [*angelic presence*] ışıldamaktadır. Aşka ve güzelliğe dönük bu duyarlılık, Farsça edebî geleneklerin etkisi altında kalan Türkçe ve Urduca gibi dillerde de bulunmaktadır.

X. yüzyılın sonlarından itibaren Farsça eser yazmada ciddi bir artış meydana geldi ve yazılanların büyük çoğunluğu Arapça kaynaklardan alınmış dinî öğretilere ilişkindi. Söz konusu metinlerin önemli bir kısmı ise bugün anadili Farsça olan herhangi birinin beğenerek okuyabileceği Firdevsî'nin (ö. 1020) *Şehnâme*'si gibi antik dönem krallarının destanlarını konu alan şiirlerdi. XI. yüzyılda ve XII. yüzyılın başlarında şiirin yanı sıra düzyazı kendine yer edinmeye başladı ve birkaç büyük yazar insan hayâtında aşkın önemine ilişkin çeşitli metinler kaleme aldılar. Bu malzemenin büyük bir çoğunluğu bugün Batılı akademisyenler tarafından göz ardı edildiği için Fars şiirinde aşk temalarının nasıl geliştiği hakkında oldukça eksik bir bakış açısına sâhibiz.

Belirttiğimiz dönemde Arapça, aşk üzerine yazılan bir hayli eseri zâten görmüştü. Mesele Kur'ân'da, hadiste ve erken dönem Arap edebiyatında ihmâl edilmemişti fakat aşkın dönüştürücü gücüne ilişkin açıklamalar aşamalı olarak gündeme gelmiştir. Ârifler ve âlimler, âdetâ belli bir noktada asıl mesajın spiritüel titreşiminin belirsizleştiğini hissederek mesajın kalbini olabildiğince belirginleştirebilmek için işe koyuldular. O dönemde henüz çiçeklenen Fars dilinin aşk şiirinde meydana getirdiği şeyi böyle görüyorum.

Aşk hakkında yazan müellifler için onun evrenselliği çokça önemsedikleri bir konuydu. Bununla demek istediğim şey, bu müelliflerin aşkın çağrısından hiç kimsenin kaçamayacağına ilişkin ısrarlarıdır. Dinî bağlılık veya eksiklik aşkın çağrısı için bir anlam ifade etmez. Bu konuyu öne çıkaran müelliflerin hemen hepsi, aşkı Allah'ın kendi yaratıklarına verdiği en büyük armağanlardan biri olarak anlamışlardı.

Aşkın evrensel çağrısı düşüncesine ilk defa bir üniversite öğrencisiyken tutuldum. Mevlânâ'yı, konunun uzmanları dışındakiler onun ismini duymadan çok önce keşfettim. İki yarıyımlı Reynold Alleyne

Nicholson tarafından yapılan *Mesnevî* tercümesini dikkatli okumaya ayırdım. Bu okuma beni Farsça ve Arapça çalışmaya sevk etti, böylece orijinal kaynaklara doğrudan ulaşabilecektim. Fars edebiyatındaki doktora çalışmamı tamamladığım zaman Mevlânâ'nın bu muazzam deryâda bir dalga –elbette büyük bir dalga– olduğunu gördüm. Aşk üzerine yayımladığım ilk kitap olan *Divine Flashes* (1981), Farsça düzyazı tarzında aşkı konu alan bir klasik olarak Fahreddîn Irâkî'nin (ö. 1281) *Lemaât* adlı eserinin çeviri ve incelemesiydi. Irâkî'nin Konya'da Mevlânâ ile yolları kesişmişti. Ayrıca onun bu şehirde İbnü'l-Arabî'nin (ö. 1240) en önemli talebesi ve Mevlânâ'nın arkadaşı Sadreddîn Konevî (ö. 1274) ile ortak mesâisi olmuştu. Endülüs'ün büyük bilgisi İbnü'l-Arabî, yalnızca aşk konusunda değil hemen her konuda İslâm tarihinin en üretken ve en köklü müelliflerinden biridir. İbnü'l-Arabî'nin âlem, insan nefsi ve ilâhî kelâm olmak üzere üç büyük kitabın derininde gizlenmiş sırları ortaya çıkarmak bakımından eşsiz bir yetenek olması, beni Farsçanın zenginliklerini keşfetmeyi bir kenara koyup yıllarımı İbnü'l-Arabî'nin eserleri üzerine özenli çalışmalar yapmaya ayırmamı sonuç verdi. Irâkî'nin aşk üzerine olan klasiğini çevirdikten sonra, henüz üniversite öğrencisiyken *Mesnevî*'nin fideleleriyle uğraşıp ormanı anlamlandırmaya çalıştığım vakitlerde arzu ettiğim kitabı yazma düşüncesine bağlı olarak Mevlânâ'ya geri döndüm. Hazırladığım kitap *The Sufi Path of Love: The Spiritual Teachings of Rumi* (1983) adıyla yayımlandı. Kitabı Mevlânâ'nın anahtar terminolojisine ve kavramlarına aşamalı ve sistematik bir giriş olması için tasarladım fakat kendi kelimelerimden çok onunkileri sundum.

Her ne kadar yıllar içerisinde birçok başka yazara ve konuya dağılsam da Müslüman yazarların bütün teolojik vizyonlarında insan rûhunun hasretlerine bir bağlam kazandırmak için aşk dilini kullanabilmiş olmalarına hayran kalmıştım. Etrafımdaki bilgili tanıdıkların, İslâm'ı anlamak bakımından –benim sürekli varsaydığım üzere– ilmin değil aşkın anahtar olduğu üzerindeki ısrarları dolaşısıyla şaşkınlığım devam ediyordu. İslâm'ın teolojik vizyonunda aşkın oynadığı rolü net bir biçimde anlamayı diliyordum ve bu dileğim bende aşkın teolojik ve edebî boyutlarına ilişkin geniş kapsamlı tematik bir çalışma yapma düşüncesini doğurdu. Planım önceki birkaç kitapta yaptığımın aynısıydı: Temel öğretileri açıklamak ve ilgili açıklamalarımı birincil kaynaklardan yaptığım verimli alıntılarla desteklemek. İkincil literatür, İslâm düşüncesinde aşkın yerine

ilişkin analizleri genellikle kısa seçkilerle ya da deyim yerindeyse bilimsel uzmanlık ile desteklemekteydi.

İlk başta Arap ve Fars edebiyatlarından yararlanarak Kur'ân'ın nüzûlünden XIX. yüzyıla kadarki dönemde ilâhî aşk konusunu ele almayı düşündüm. İslâm dünyasında konuşulan diğer dilleri bilmediğim ve o dillerin konuya dönük zengin katkılarını doğrudan edinemediğim için kendimi bu iki dille sınırlandırdım. Projemi gerçekleştirecek zamanı bulma ümidiyle *National Endowment for Humanities*'e bir teklif sundum ve 2009 Kasım'ında teklifimin kabûl edildiği bildirildi. Bu destek için ziyâdesiyle minnettâr olduğumu söylemeye gerek bile yok. Eğer bu destek olmasaydı eğitim-öğretim faaliyetlerine ara vermek için gerekli izni alamaz, bütün enerjimi bu kitabın ortaya çıkmasını sağlayan araştırma ve yazım sürecine ayıramazdım.

Bu desteği aldıktan sonra aşk üzerine yazılmış kitapları okumaya ve faydalı olabilecek her şeyi tercüme etmeye başladım. Müslüman filozofların görüşlerini de bu esere dahil etmeyi planlamıştım ve bu amaçla İhvân-ı Safâ (X. yüzyıl), İbn Sînâ (ö. 1037), Sühreverdî-i Maktûl (ö. 1191) ve Molla Sadrâ'nın (ö. 1640) aşk üzerine olan metinlerinin çoğunu tercüme ettim. İbnü'l-Arabî okulunu da işin içine katmayı düşünüyordum ve bu yüzden XIII. yüzyıldaki tâkipçilerinin aşka dâir meseleler hakkında yazdıklarının önemli bir kısmını çevirdim. Söz konusu metinler tıpkı felsefî olanlar gibi anlaşılması güç bir dilde ve mantıkî bir kesinlikle sunulmaktaydılar. En sonunda bütün kitabı bir araya getirmek için oturduğum zaman daha nâdir ve spekülâtif yaklaşımların ayrı bir çalışma konusu olmayı hak ettiğine karar verdim çünkü özellikle bu metinlerin karmaşıklığı diğer metinlerin açıklığına gölge düşürebilirdi.

Aşkın teolojik boyutunu ortaya çıkaran ve ilgili konuları bir bağlama sokan yeteri kadar erken dönem metnine sâhip olduğum için hazırladığım XIII. yüzyıl sonrası metinlerden –biraz üzüler de olsa– vazgeçmem gerektiğine karar verdim. Eğer sonraki döneme âit verimli kaynakları da eklemiş olsaydım muazzam bir ses çeşitliliği ortaya çıkar, buna bağlı olarak erken dönemin önemli metinleri ve az bilinen temsilcileri eserin bütünlüğü içerisinde seyrelerdi. Bu noktadan geriye baktığımda, –her ne kadar konuya ilişkin yazan müelliflerin büyük bir bölümü ismen anılmasa da– bu kitabın Kur'ân'ın nüzûlünden günümüze kadarki dönemde ortaya konmuş aşk hakkındaki metinlerin de-

WILLIAM C. CHITTICK

İLÂHÎ AŞK

"Genel olarak İslâm mâneviyatı üzerine yapılmış çok değerli bir çalışma olduğu kadar tasavvuf alanında akademik birikimin yansıdığı bir başyapıtla karşı karşıyayız: Üzerinden tasavvufun hakîkatine âit bereketin nûru ve râyihası yayılmakta ki o hakikat her zaman Bir'in ve Bir'in nûrunda yansıyan çokluğun aşkıyla dopdoludur."

Prof. Dr. Seyyid Hüseyin Nasr, George Washington Üniversitesi

"Chittick muhtemelen Batı dünyasının şimdiye dek ortaya çıkardığı en iyi tasavvuf araştırmacısı ve çevirmenidir. Onun kitapları saf altın niteliğindedir. Bu son çalışması ise aşk üzerine eşsiz mânevî mücevherlerle süslenmiş bir şâheserdir."

Prens Gazî bin Muhammed, Love in the Holy Qur'an'ın yazarı

"Bu başyapıt, şimdiye kadar İslâm'da sevgi konusu üzerine yapılmış en nitelikli akademik çalışmadır. Chittick'in görkemli teolojik-felsefî çözümlenmesi tüm büyük İslâm düşünürlerini kapsar ve yalnızca din tarihçileri için değil aynı zamanda bütün Müslümanlar ve her inanç geleneği için önemli bir mesaj sunar."

Prof. Dr. Stephen G. Post, Stony Brook Üniversitesi

"Uçsuz bucaksız Arapça ve Farsça literatürü akıcı ve anlaşılır bir şekilde İngilizceye çevirmesi, Chittick'e İslâm geleneğinde aşkın nasıl merkezî bir konumu olduğunu ortaya koyma imkânı vermektedir. Fars dilinin ustaları Meybudî ve Sem'ânî, bu kitapta yer alan metinlerinde aşkın menşeyini, hayatını ve maksadını detaylandırarak şiirsel nitelikli teolojik düşüncenin dünyalarını açmaktalar."

Prof. Dr. David Burrell, Notre Dame Üniversitesi

"Tasavvuf anlayışımız adına engin bir katkı. Bu çalışma, Chittick'in muhteşem kariyerine bir başka uzun soluklu katkı olacak ve onun günümüz tasavvuf araştırmacılarının önde gelenlerinden biri olarak edindiği konumun kanıtı sayılacak."

Prof. Dr. Omid Safi, Duke Üniversitesi

"Mevlânâ, Hâfız, Attâr ve diğerleri gibi İlâhî ve insânî aşkı dile getiren sûfî şâirler günümüzde de tanıdık şahsiyetlerdir. Chittick'in kitabı, söz konusu aşk şiiri için zemin hazırlayan ve yüzyıllar boyunca İslâm'ın yaygın olarak anlaşılma tarzını şekillendiren aşk teolojisine ilişkin erken dönem müelliflerinin Farsça ve Arapça düzyazı örneklerini gayet güzel bir biçimde sunmaktadır."

Prof. Dr. James W. Morris, Boston College

ISBN 978-605-9901-56-7

9 786059 901567

₺ 59,90

NI
NEFES